

Еманюель ЛЕВІНАС

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДОБРА ВОЛЯ

I

Відкриття прав, які під назвою прав людини приєднуються до самої умови її буття, незалежно від якостей, таких як соціальне становище, фізичний, розумовий і моральний чинник, цнота й талант, якими люди відрізняються одне від одного, й піднесення цих прав аж до позиції фундаментальних принципів законодавства й соціального порядку визначає, очевидно, сутнісний момент західної свідомості. Навіть біблійні заповіді — "не вбий", "полюби ближнього" — протягом тисячоліть чекали входження прав, застосовуваних до гуманності людини, в первинний юридичний дискурс нашої цивілізації. Людина в якості людини повинна мати право на виключне місце в бутті і, завдяки цьому, зовнішню позицію щодо визначення явищ; мусить існувати право на незалежність або свободу кожного, визнану кожним. Право на становище, запобіжне від безпосереднього порядку необхідності, визначеного природними законами, що керують речами, які живуть і думають від Природи, яка також у незалежному значенні стосується й всеохоплює людину. Виключне місце, тобто право на вільне бажання, забезпечене й захищене законами, віднині встановлюється людиною. Права, які виявляються в зобов'язанні, яке випадає на все-таки вільних людей — зберігати для людини залежність, в якій вона була б лише засобом скінченності, але в жодному разі не була б кінцем. Зобов'язання зберегти для людини утиски і приниження жебрацтва, блукань і навіть болі та тортури, які ще припускають заковування в ланцюги природних явищ, як фізичних так і психологічних, насильство й жорстокість злих намірів живих.

Формальна сутність прав людини сприйнята, починаючи з виключного місця людини у визначеності реального, і, відкриваючи право свободи волі, одержує таким чином

конкретну характеристику й зміст. Не завжди легко в захисті прав людини, це проблема важлива, і водночас практична, — встановити для конкретних прав порядок невідкладності. Можна змінювати функції залежно від ситуації в кожній країні.

Звідси народжуються ситуації, у всякому разі, значні й вже революційні із неунікним потрясінням, на користь прав людини. Справи, яка уможливило науку сучасності, знання про природу речей, людей та їх спільнот. Справи, які заохочують доступ до технічних методів, які відкриває наука. Пояснення людського порядку свободи вилученням багатьох матеріальних причин випадку й соціальних структур, які утруднюють, перекручують застосування й здійснення прав людини. Права, які не зможуть, мабуть, знищити останні жорстокості, негуманності в бутті, що непервершеною міцністю укріплюють тканину — матеріальну, фізіологічну, психологічну й соціальну, що завжди сперечаються й обмежують свободу волі людини. Людини, яка здатна також утриматися в існуванні через відмову від досягнень та від самозбереження від тягарів права. Ніби її свобода сама є межею свободи, ніби свобода сама була необхідністю зобов'язання. Що означає обов'язок мати це право?

2

Навіть якщо можливість визначеності й експансії прав людини, пов'язаної з науковим поступом сучасності, здається, пояснює нам відносно недавній характер своєї актуальності, глибинні джерела якої, здається, нам про це вже сказали, досягнуті на світанку нашої західної долі, саме питання виправдання або зобов'язаність самого буття цього права залишається відкритим. Відповідь не може звестися до необхідності, одержаної індукцією, починаючи з розширення інтересу, який збуджує право людини й загальну згоду, яку передбачає це розширення. "Нормативна енергія" права людини хіба не призводить до жорстокості розсудку? В чому і яким чином насправді вільна або незалежна воля, що вимагає права людини, може накладатись на іншу вільну волю, без того щоб це накладання містило в собі ефект, насильство, заподіювані цій потерпій волі?

Хіба що рішення вільної волі не збігатиметься з якимось правилом дії, яку дозволяють універсалізувати, не суперечачи собі, щоб, висвітлюючи так розум, який оселився у вільній волі, ця воля не примушує інші волі поважати себе, які є вільними завдяки їхньому розсудкові. Воля, яку Кант називав практичним розумом. Якщо тільки "розумове відчуття" поваги не окреслює тут повагу як моральність справжнього смислу становища. "Інтелектуальне відчуття", що саме як інтелектуальне не може передувати чуттєвості, зрозумілій Кантом як джерело гетерономії, яка на місці поранення, що вчинила якась воля свободі іншої волі, засвідчує повноту спокою розуму. Воля, яка підкорюється наказові вільної волі, була б ще однією волею, вільною, як розум, який здає себе в полон розумові. Категоричний імператив був би останнім принципом права людини.

3

А тим часом чи є певним те, що вільна воля цілком погоджується з кантівським поняттям практично-зарозумілого розуму всесвітньої думки, яка називається також добра воля? Чи без пручання дозволяє вона себе замкнути? Хіба повага до формальної універсальності не заспокоює невтримну від спонтанності частину, що не відразу редукується до зручностей пристрасності й помітного поривання? Невтримна спонтанність завжди дозволяє ще відрізнити строгий раціоналізм від розсудку й ризику розумної волі. Але хіба ця невтримна раптовість волі не здатна бути самим благом, яке, здебільшого чутливість, також було б шляхом від нескінченної універсальності розуму, що вимагає категоричного імперативу, — оригінальним і шляхетним проектом? Радше благородне поривання, ніж хворобливість в усій своїй нетерплячці, яку виявив Кант, дискваліфікуючи будь-яку свободу!

Доброта, дитяча цнота; проте — вже милосердя, й співчуття, й відповідальність за іншого, вже можливість офірування, де людяність людини спалахує, порушуючи загальну економіку реальності й перетинаючи наполягання тих, хто буттєвує, затинаючись в своєму бутті, — для тої чи іншої умови випереджує сам себе. Незацікавленість доброти — інший, який "розглядає мене" навіть тоді, коли він на

мене не дивиться, інший як ближній і завжди чужинець — доброта як трансценденція; і "Я", постава, яка відповідає, незамінна, а відтак — обрана і насправді неповторна. Доброта для першого-ліпшого, право людини. Право іншої людини передусім. Декарт говорить про шляхетність. Відносить її водночас і до "вільного розпорядження волями" ("Пристрасті душі", стаття 153) й до факту "неповажання жодної речі більше за чинення добра іншим людям і презирства до своїх власних інтересів там, де треба вибрати" (стаття 156 — там же).

5

Мовиться в релігії або теології, що право - послане людині Богом і що воно відповідає волі Господа. Формула, що засвідчує, у всякому разі, безумовність або надзвичайність цього права щодо його юридичних форм, які вже знайшли місце в людських домовленостях чи у випробуваннях "людської природи". Але тут, без приведення відомого "доказу існування Бога", права людини встановлює сполучник, де Бог спадає на думку, де поняття трансценденції припиняє залишатися чисто негативним і де "по-той-бік", що зловживається в наших теревенях, і розуміється позитивно, починаючи з обличчя іншого. Те, що ми називали перериванням або розривом наполягання буттів у їхньому бутті, *conatus essendi* в незацікавленості доброти означає лише, що право людини залишає свій абсолютний статус, щоб потрапити на рівень рішень, що приймаються невідомо якими розчуленими суб'єктивностями. Це означає весь абсолют соціального, оцього "за-іншого", яке є, мабуть, самою долею людини. Це означає те "щонайбільше", про яке мовить Декарт. І, без сумніву, є значущим для доброї філософії, яка не мислить про права людини, починаючи з незнаного Бога. Дозволено ж бо наблизитися до ідеї Бога, відштовхуючись саме від абсолютного, яке виявляється у стосунку до іншого.